

ความยากจน : ปรากฏการณ์ที่ยั่งยืนของสังคมไทย

ตั้งแต่อดีตประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ประชาชนมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ฐานะความเป็นอยู่ไม่ต่างกันมากนัก แต่เมื่อมาถึงยุคสมัยหนึ่งซึ่งเราได้มีการติดต่อกับสัมพันธกับชาติตะวันตก(ยุโรป)ชนชั้นนำของไทยเริ่มคิดที่จะทำให้ประเทศไทยมีความเจริญและทันสมัยแบบตะวันตกเพราะมีความเห็นว่าสภาพที่สังคมไทยกำลังเป็นอยู่นั้นล้าหลัง จากแนวคิดที่ต้องการนำประเทศไปสู่ความทันสมัยนี้เอง ทำให้เราเริ่มมีนโยบายการพัฒนาประเทศอย่างขนานใหญ่ โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงพุทธศักราช 2504 เป็นต้นมาที่เราเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเป้าหมายหลักเพื่อทำให้ประเทศไทยและคนไทยมีความทันสมัย ร่ำรวย และเจริญก้าวหน้าแบบชาติตะวันตก ซึ่งถ้ามองในเชิงปริมาณและวัตถุที่เป็นรูปธรรมก็จะเห็นว่าสังคมของเราเจริญขึ้น มีการสร้างระบบสาธารณูปโภค บริการสาธารณสุขที่ดีกว่าเมื่อก่อน คนไทยมีอายุยืนยาวขึ้น และคนไทยโดยภาพรวมมีความร่ำรวยมากขึ้นเมื่อคิดจากรายได้ประชาชาติ(GDP) แต่ผลของการพัฒนาประเทศและสังคมไทยให้เจริญและทันสมัยนั้นได้ทำให้ประชากรของประเทศจำนวนมากประสบกับสภาวะความยากจนหรือทำให้เกิดคนจนขึ้นในสังคมไทยและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศจะรับรู้และพยายามแก้ไข แต่ก็ยังไม่มีการบริหารประเทศชุดไหนทำได้สำเร็จ

เหตุผลที่สำคัญที่เรายังไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ ผู้เขียนคิดว่าคือ การที่เรามองว่าความยากจนเป็นปัญหาระดับปัจเจกบุคคล คือเราคิดว่าคนยากจนเพราะขี้เกียจดังนั้นเราจึงเคยมีคำขวัญที่กระตุ้นให้คนทำงานเพื่อไปให้พ้นจากความยากจน ที่ว่า “ไม่มีคนจนในหมู่คนขยัน” หรือคำขวัญที่เผยแพร่ในปัจจุบันอย่าง “เลิกเหล้าเลิกจน” หรือแม้แต่คำกล่าวของพระภิกษุชื่อดังที่บอกว่า “ขยันให้เหงื่อออกทางขมขันทดีกว่าขี้เกียจจนน้ำล้นออกทางตา” อีกประการหนึ่ง คือ การที่เราพยายามแก้ปัญหาความยากจน โดยการทำให้คนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งถ้าเป็นเกษตรกร ก็ส่งเสริมให้ผลิตมากขึ้นเพื่อจะขายได้มากขึ้น ถ้าเป็นลูกจ้างหรือแรงงานก็เพิ่มค่าจ้างให้สูงขึ้น โดยละเลยหรือมองข้ามว่า ความยากจนนั้นไม่ใช่เรื่องของรายได้ เงินทองหรือด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว แต่ยังมีอีกหลายปัจจัย หรือหลายองค์ประกอบที่ทำให้คนยากจน ซึ่งบทความนี้จะพยายามนำเสนอมิติของความยากจนด้านต่าง ๆ สาเหตุของความยากจนและแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งมีรายละเอียดในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

คนจนคือใคร

การที่เราจะสามารถแก้ปัญหาคนจนหรือความยากจนได้นั้น ก่อนอื่น เราจะต้องรู้ให้ได้ว่า คนจนนั้นคือใครบ้าง หรือความจนมีลักษณะอย่างไรบ้าง

โดยทั่วไปเรามักเข้าใจกันว่าคนยากจนคือคนที่ไม่มีรายได้ทรัพย์สินเงินทองไม่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ที่มองว่า คนจนคือ คนที่ไม่มีรายได้ต่ำกว่า เส้นแบ่งความ

ยากจน ซึ่งรายได้ที่เป็นเส้นแบ่งความยากจนในปัจจุบันอยู่ที่เดือนละ 922 บาท (สมหมาย ปาริจัตต์, 2547: 32) ซึ่งการใช้เกณฑ์นี้เป็นตัวแบ่งความยากจน มองดูแล้วเมืองไทยน่าจะมีคนจนน้อยมาก เพราะแม้แต่ขอทานบางคน ก็ยังมีรายได้มากกว่าเดือนละ 922 บาท แต่เมื่อสำรวจจริง ๆ พบว่า ยังมีคนไทยที่อยู่ในข่ายของคนจนอีกประมาณ 6.2 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ เราจะเห็นว่าการให้นิยามของความยากจนโดยใช้รายได้เป็นเกณฑ์นี้ค่อนข้างเป็นมุมมองที่แคบและทำให้เรามองไม่เห็นคนจนอย่างครอบคลุม

ดังนั้นได้มีนักวิชาการและองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของคนจนในมุมมองที่กว้างขึ้นเช่น สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา(2546 ? : 9) ได้ให้ความหมายว่า ความยากจนหมายถึงการที่บุคคลมีสภาพการดำรงชีพที่ขาดแคลนต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต และอยู่โดยไม่มีความสุข ส่วนสมหมาย ปาริจัตต์ (2547 : 32) ได้กล่าวถึงคนจนว่า คือ คนที่มีไม่พอกินกับคนที่มิกินไม่พอ ซึ่งคนพวกหลังนั้น อาจจะไม่ใช่ผู้มีรายได้น้อยก็ได้ ส่วนณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ (2546 : 55) ได้กล่าวว่า ถ้าจะให้ความหมายอย่างกระชับที่สุด ความจนยากจนในความหมายที่แคบคือ ภาวะขาดแคลนปัจจัยยังชีพ ส่วนความหมายอย่างกว้างคือ ภาวะอึดอัดขัดข้องต่าง ๆ ซึ่งนักวิชาการหลายๆ ท่าน ได้แบ่งความยากจนออกเป็น 4 มิติคือ

1. จนทรัพย์สิน เป็นความจนตามความหมายเดิม คือ มีรายได้ต่ำ ขาดวัตถุปัจจัย
2. จนโอกาส คือ ไม่มีโอกาสที่จะได้รับการศึกษา ไม่มีโอกาสที่จะเข้าถึงบริการสาธารณสุข ไม่มีโอกาสและไม่มีสิทธิ์เข้าถึงบริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า ประปา ข่าวดสาร และการคมนาคม ไม่มีสิทธิ์เข้าถึงหรือถูกตัดขาดจากทรัพยากรของสังคม จนโอกาสเป็นตัวแปรสำคัญที่จะนำไปสู่ความจนในมิติอื่น ๆ
3. จนอำนาจ คือ ไม่มีสิทธิ์ไม่มีเสียง ไร้อำนาจต่อรอง ไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายและการตัดสินใจ มักจะได้รับผลกระทบจากการกระทำของผู้มีอำนาจเหนือกว่า ไม่ว่าจะอำนาจรัฐหรืออำนาจทุน จนอำนาจเป็นมิติความจนเชิงการเมือง เป็นผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคในสังคม
4. จนศักดิ์ศรี คือ การที่ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม ถูกเบียดขับ ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ เช่น การเหยียดผิว เหยียดเชื้อชาติ เหยียดอาชีพ เป็นต้น

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการแบ่งคนจนหรือความยากจนออกเป็น 4 มิติดังกล่าวนี้ มีความชัดเจนและครอบคลุมความยากจนในสังคมไทยได้อย่างครบถ้วนทีเดียว ซึ่งจะเป็นประโยชน์เป็นอย่างมากสำหรับหน่วยงานของรัฐ ที่จะได้มองเห็นความยากจนอย่างทั่วถึงและจะทำให้มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจคนจนมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การหามาตรการแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างเหมาะสม เพราะเมื่อมองเห็นความยากจนอย่างครอบคลุม ก็จะสามารถหาแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาอย่างครอบคลุมและบูรณาการต่อไป

สาเหตุของความยากจน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ความยากจนนั้น ไม่ได้มีมิติทางเศรษฐกิจหรือรายได้เพียงมิติเดียว ดังนั้น สาเหตุของความยากจนก็ย่อมมีหลายมิติ หลายลักษณะเช่นเดียวกัน ที่ผ่านมานั้น เราคิดว่า ความ

ยากจนเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล ดังนั้นสาเหตุของความยากจน จึงน่าจะมาจาก สภาพหรือ พฤติกรรมของแต่ละปัจเจกบุคคล เป็นสำคัญ เช่น ความเกียจคร้าน การไม่รู้หนังสือ เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน เรากันเชื่อว่าความยากจน ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมหรือสภาพส่วนบุคคลเพียงประการเดียวอีกต่อไป ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545 : 9 -10) ประเวศ วะสี (2543 : 21-24) และณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2544 : 8 -12) ได้กล่าวถึงความยากจนที่น่าจะมาจากปัจจัยหรือสาเหตุดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งแยกได้เป็น

1.1 ปัจจัยการผลิต แบ่งได้เป็นสองประเภทคือ ปัจจัยการผลิตตามธรรมชาติ และปัจจัยการผลิตส่วนบุคคล ปัจจัยการผลิตตามธรรมชาติ ได้แก่ น้ำ ฝน ฟ้า อากาศ ป่าไม้ ที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิต ปัจจัยการผลิตส่วนบุคคลเช่น การไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีเครื่องมือการผลิต ไม่มีทรัพย์สิน ไม่มีเงินทุน อีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับปัจจัยการผลิตก็คือ โครงสร้างการใช้ทรัพยากร เพราะชาวบ้านต้องมีที่ดินทำมาหากิน มีป่าไม้มีแหล่งน้ำ แต่รัฐไปรวบเอาสิทธิในทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นของรัฐ และจัดสรรการใช้ที่เอื้อต่อคนรวยมากกว่าคนจน การปฏิรูปการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมจึงเป็นเรื่องใหญ่ของการแก้ปัญหาคความยากจน

1.2. การกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ นโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศเป็นโครงสร้างใหญ่ที่กระทบหมดทุกคน ที่แล้วมานโยบายและการพัฒนาประเทศกำหนดโดยคนที่มีอำนาจ คนมีเงิน และคนที่ขาดความเข้าใจในแผ่นดินไทย ทำให้เกิดทิศทางการพัฒนาประเทศ ที่ไปเอาของคนส่วนใหญ่และทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นเงิน หรือความร่ำรวยของคนส่วนน้อย เป็นยุทธศาสตร์การสร้าง ความร่ำรวยไม่ใช่ยุทธศาสตร์การแก้ความยากจน นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาที่เน้นความเติบโตไม่สมดุล ส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม ทอดทิ้งภาคเกษตรกรรมทำให้รายได้ของเกษตรกรไม่เพียงพอ รัฐบาลส่งเสริมสิทธิผลประโยชน์ภาคอุตสาหกรรม ขณะที่ไม่ได้ส่งเสริมภาคเกษตรอย่างจริงจัง รายได้ของประชาชนจึงไปกระจุกตัวอยู่ที่ภาคอุตสาหกรรม การค้าและบริการ

1.3 กลไกเศรษฐกิจทุนนิยมที่ไร้ความเป็นธรรม ทำให้ผู้ร่ำรวยมากมีอำนาจซื้อ มากดูถูกกินทรัพยากรและความมั่งคั่งของชาติได้มาก ขณะที่คนจนมีกำลังซื้อน้อย มีโอกาสน้อย ก็จะได้รับ การแบ่งปันน้อย การปล่อยให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปตามอำนาจซื้ออย่างไร้ขอบเขต และไร้การถ่วงดุล ในที่สุดคนรวยก็ยิ่งรวยขึ้น ขณะที่คนจนก็จะยิ่งจนลง ช่องว่างทางรายได้ก็จะยิ่งกว้างออกไป นอกจากนี้ระบบทุนนิยมยังส่งเสริมให้เกิดลัทธิบริโภคนิยม ที่ต้องการกำไรมากจึงต้องกระตุ้นให้คนบริโภคมาก ๆ ในระบบตลาดทุนนิยม จึงเต็มไปด้วยการโฆษณาเชิญชวนให้คนบริโภคอยู่ตลอดเวลา

2. ปัจจัยทางสังคม อาจแบ่งได้ดังนี้

2.1. ทรรศนะเกี่ยวกับคนจน ทรรศนะและทริฐิของสังคมเป็นโครงสร้างของสังคมที่ลึกที่สุด เพราะสังคมไทยถูกหล่อหลอมกันมาให้เป็นสังคมที่เกลียดคนจน ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องศีลธรรมพื้นฐานคือการเคารพคุณค่า ศักดิ์ศรีความเป็นคนของทุกคน ถ้าปราศจากศีลธรรมพื้นฐานประเทศก็จะเจริญไม่ได้

2.2. โครงสร้างทางกฎหมาย กฎหมายทำให้คนจนเสียเปรียบ ให้อำนาจต่อคนรวยและรัฐที่จะกระทำกับคนจนมากกว่า กฎหมายเป็น โครงสร้างที่มีอำนาจและรุนแรงมากจำเป็นต้องมีการปฏิรูปกฎหมายเพื่อคนจน

2.3. ลักษณะส่วนบุคคล เช่นคนที่เกียจคร้านการทำงาน ฝักใฝ่อบายมุข ใช้จ่ายเกินตัว ไม่รู้ประมาณ ไม่รู้จักภาวะพอเพียง ไม่อดทนทำมาหากิน ก็ย่อมต้องประสบภาวะยากจนได้โดยง่าย

2.4. ลักษณะทางครอบครัว ถ้ามีครอบครัวขนาดใหญ่ แต่หัวหน้าครอบครัวมีความรู้ น้อย ทักษะการทำมาหากินมีน้อย สมาชิกในครอบครัวต่างก็ขาดการศึกษา ครอบครัวนั้นก็มักจะกลายเป็นครอบครัวยากจน

2.5. การศึกษาและทักษะ ผู้มีความรู้ น้อย ขาดทักษะทางอาชีพ โอกาสที่จะมีงานทำดี ๆ มีรายได้ดี ๆ ก็คงน้อย และมีโอกาสที่จะเป็นคนยากจนมากกว่าผู้ที่มีความรู้และมีทักษะ

2.6. วัฒนธรรมและประเพณี ค่านิยมและประเพณีบางอย่าง ส่งเสริมความสิ้นเปลือง และนำไปสู่ภาวะหนี้สิน เช่น การจัดงานบวช งานศพ งานแต่งงานที่เกินตัวเกินฐานะ เป็นต้น

3. ปัจจัยทางการเมือง แบ่งได้ดังนี้

3.1 ไม่มีดุลยภาพในความสัมพันธ์เชิงอำนาจคือ บางกลุ่มมีอำนาจมากเกินไป มีอิทธิพลมากเกินไป จึงใช้อำนาจและอิทธิพลนั้นเพื่อเอาเปรียบคนอื่น

3.2 ระบบบริหารและการปกครอง ถ้านักการเมืองและผู้มีอำนาจรัฐมาจากกลุ่มคนและชนชั้นที่ได้เปรียบและเอาเปรียบทางสังคมก็มักจะใช้อำนาจและกลไกทางการเมือง กลไกราชการในการเอาเปรียบผู้อื่น การบริหารของรัฐที่เป็นตัวถ่วงในการแก้ปัญหาความยากจนคือระบบราชการที่เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจ ซึ่งมีความรู้ น้อยมีความตั้งใจน้อย แต่มีการใช้อำนาจมาก มีการคอร์รัปชันมาก แก้ปัญหาของคนยากจนไม่ได้ แต่ซ้ำเติมให้คนจนต้องย้ายแหล่งไปอีก

3.3 การไม่มีจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชน ไม่เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น

สำหรับทฤษฎีของผู้เขียนเองแล้วเห็นว่า ตัวการสำคัญที่สุดที่จุดแรงให้เกิดความยากจนขึ้นในสังคม และดำรงอยู่ตลอดมาคือรัฐ ถ้าจะถามว่ารัฐทำให้เกิดความยากจนได้อย่างไร คำตอบประเด็นแรกคือ “ระบบโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง” ที่ไม่เสมอภาค ขาดความเป็นธรรม ทำให้คนส่วนน้อยกลุ่มหนึ่งได้เปรียบแต่คนส่วนใหญ่ของสังคมกลับเสียเปรียบและยิ่งยากจนลงไปเรื่อยๆ ดังความเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่ได้กล่าวถึงแล้ว ประเด็นที่สอง คือ “นโยบายการพัฒนา” ของรัฐ เพราะที่ผ่านมารวมองเห็นภาพการพัฒนามีผลในด้านบวกเพียงด้านเดียวมาโดยตลอด และถูกทำให้เชื่อว่าการพัฒนานำไปสู่การอยู่ดีกินดี มีความเจริญก้าวหน้าและทันสมัย แต่เรามองไม่เห็นมุมกลับหรือด้านมืดซึ่งเป็นผลกระทบอีกด้านหนึ่งของการพัฒนา ซึ่งทำให้เกิดผลทางด้านลบต่างๆ มากมาย เช่น การพัฒนาทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนชนบทเข้าสู่สังคมเมือง ทำให้คนชนบทยากจนลง ซึ่งนำไปสู่ความอ่อนแอและการล่ม

สลายของสังคมชนบท การพัฒนาทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมโหฬาร เช่น การก่อสร้างเขื่อน การทำนาถ้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้เขียนคิดว่า ชุดความคิดว่าด้วยเรื่องการพัฒนาที่เราใช้มาหลายทศวรรษนั้น น่าจะเป็นชุดความคิดที่ไม่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย เพราะเป็นวิถีคิดของชาติตะวันตก ดังนั้นเมื่อเรายิ่งนำมาใช้ก็ยิ่งทำให้เกิดความยากจนเพิ่มขึ้น และผู้ที่ยากจนอยู่แล้วก็ยิ่งยากจนลงด้วยจนทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้ของคนร่ำรวยและคนยากจนยังมีแนวโน้มห่างออกไปทุกที ดังข้อมูล ปี 2543 ของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546? : 1) ที่พบว่า คนร่ำรวยที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์ของประเทศไทยมีรายได้รวมกันคิดเป็น 57.8 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประชาชาติ ส่วนคนที่ยากจนที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์ มีรายได้รวมกันคิดเป็น 3.9 เปอร์เซ็นต์ของรายได้ประชาชาติ จะเห็นว่ามีความแตกต่างกันประมาณ 14.8 เท่า ซึ่งความแตกต่างของรายได้ในลักษณะนี้นักวิชาการบางคนถึงกับบอกว่า การพัฒนาทำให้เกิดความร่ำรวยกระจุก ความยากจนกระจาย สำหรับพฤติกรรมหรือปัจจัยปัจเจกบุคคลที่มีส่วนทำให้เกิดความยากจนได้นั้น ผู้เขียนคิดว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญเพราะคงส่งผลในวงจำกัด

การแก้ไขปัญหาคความยากจน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า รัฐรับรู้และพยายามใช้มาตรการต่างๆ เข้าไปแก้ไขปัญหาความยากจนตลอดมา แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ โดยความเห็นของผู้เขียน เชื่อว่ารัฐมีความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนให้หมดไป แต่ที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเพราะ ยังมองไม่เห็นความยากจนอย่างครอบคลุมทั้งหมด คือที่ผ่านมารัฐเชื่อว่าถ้าสามารถทำให้ประชากรมีรายได้สูงขึ้นก็จะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ เพราะให้ความสำคัญกับปัญหาคความยากจนในมิติทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวจึงละเลยที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนในมิติอื่นให้พร้อมกันไปด้วย อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนักวิชาการได้มองเห็นแล้วว่า การแก้ปัญหาคความยากจนจะต้องทำให้ครอบคลุมทุกมิติของความยากจนและทำอย่างบูรณาการ เพราะความยากจนในแต่ละมิติมีความเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ดังแนวคิดของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ (2546 : 68 – 69) ที่ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคความยากจนเอาไว้ 4 ประการคือ

1. การปรับเปลี่ยนทำที่ต่อชีวิตจากทำที่ที่ไม่ถูกต้อง ไปสู่ทำที่ที่ถูกต้องของคนจน คือมีความพยายามไม่ทอดทิ้ง ต้องมีอดีตวิสัยและวินัยที่สูงที่จะเอาชนะสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมให้ได้
2. การทำให้คนจนมีปัจจัยการผลิต นอกจากการทำให้คนจนมีที่ทำกิน มีที่ดินอยู่อาศัย มีเงินทุนให้ทำการผลิตแล้ว การเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติก็เป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง น้ำ ดิน ป่า เป็นทรัพยากรที่เคยถือครองโดยประชาชนในชนบทตลอดมา การตัดโอกาสไม่ให้พวกเขาเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ ทำให้โอกาสในการดำรงชีพของพวกเขายากจนลง

3. การเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ส่วนนี้คือการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบมิให้คนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดมีอำนาจเศรษฐกิจการเมืองและสังคม เหนือคนกลุ่มอื่นๆ มากเกินไป ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มากจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอย่างเป็นระบบและอาจต้องใช้เวลา

4. การพัฒนาระบบสวัสดิการ แท้ที่จริงระบบสวัสดิการขั้นต่ำที่ทำให้แก่คนจนนั้น เป็นกลไกที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดแรงกดดันทางสังคมมากเกินไป เป็นกลไกที่ช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาอื่นๆ อันเนื่องมาจากความยากจน เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด หรือการปะทุทางสังคมโดยการลุกขึ้นสู้ของคนจน สวัสดิการจึงเป็นกลไกป้องกันมิให้เกิดความรุนแรงทางสังคม

บทสรุป

ความยากจนเป็นปัญหาเรื้อรังที่สั่งสมมานานในสังคมไทย ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วความยากจนเป็นผลมาจากโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจการเมือง และนโยบายการพัฒนาของรัฐเป็นสำคัญ โดยที่ความยากจนในมิติต่างๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน ดังนั้นการแก้ปัญหาความยากจนจึงต้องใช้มาตรการและวิธีการที่หลากหลาย บูรณาการและแก้ปัญหาพร้อมกันไปทุกมิติ เพราะถ้าแก้ปัญหาเพียงด้านใดด้านหนึ่งปัญหาในมิติอื่นที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขก็จะทำให้ปัญหานั้นเกิดขึ้นมาอีกในช่วงเวลาหนึ่ง ส่วนมโนทัศน์เบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาความยากจน ผู้เขียนคิดก็คือ เราต้องมุ่งทำให้ความยากจนลด หรือบรรเทาเบาบางลงมากกว่าที่คิดจะทำให้ความยากจนหมดไปเพราะการทำให้ความยากจนหมดไปคงเป็นเรื่องอุดมคติมากเกินไป สำหรับการแก้ปัญหาความยากจนที่คิดว่าน่าจะได้ผลและยั่งยืนมากที่สุดคือ การสร้าง โอกาส สร้างสิทธิและอำนาจ ส่งเสริมความมั่นคงในชีวิต ซึ่งจะเป็นการทำให้คนจนยืนได้ด้วยตนเองอย่างมีศักดิ์ศรีและไม่ต้องพึ่งพิงจนเป็นภาระของคนอื่นหรือสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2544). "โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม" *วารสารวิจัยทางสังคม*.

24 (1) : 8 - 12

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และคณะ. (2546). *บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนาาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัทเอ็ดมันเพรส โปรดักส์ จำกัด.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). *คนจนกับนโยบายการทำให้จนโดยรัฐ*.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

ประเวศ วะสี. (2543). นโยบายเพื่อคนจน. ใน *คลังสมองคนจน*. หน้า 16-19.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2546?). กรอบแนวทางแผนกลยุทธ์แก้ไข
ปัญหาความยากจน พ.ศ. 2545 - 2549 ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ
ประจำปี 2544 เรื่อง ยุทธศาสตร์การขจัดปัญหาความยากจน. ม.ป.ท.
สมหมาย ปาริจฉัตต์. (2547,16-22 มกราคม). คนจนคือใคร. มติชนสุดสัปดาห์.
24(1222) : 32.